

VALTIOTIETEELLINEN TIEDEKUNTA, VALINTAKOE, KESÄ 2006, KÄYTÄNNÖLLISEN FILOSOFIAN ARVOSTELUPERUSTEET

Käytännöllinen filosofia: kirjallisuuskoe.

Aristoteles: *Nikomakhoksen etiikka* (NE).

1. Hyvän idea, hyviksi sanotut asiat ja inhimillinen hyvä

(vrt. NE, I kirja; 6. luku, 7. luku, 8. luku)

Hyvä on Aristoteleen mukaan se, mitä kaikki tavoittelevat. Hyvä on hyvää joko itsensä vuoksi tai jonkin toisen takia. Aristoteles pitää ideateorian esittäjiä ystävinään mutta sanoutuu irti sen peruskäsityksestä että olisi olemassa jokin todellisuudesta erillinen hyvän idea tai hyvä itsessään. Hän esittää argumentteja tätä Platonin näkemystä vastaan. Niiden perusajatuksena on, että sana 'hyvä' esiintyy monissa eri merkityksissä, kuten myös sana 'oleva'. Lisäksi, vaikka hyvän idea olisi olemassa, se ei ole ihmisten tavoitettavissa eikä toteutettavissa.

Arvosteluperiaatteita: Aristoteleen näkemyksen ja Platon-kritiikin ymmärtäminen ja näiden monipuolinen esittely: 3 p.

Asioita sanotaan hyviksi sekä siksi, että ne ovat hyviä itsessään että siksi, että niitä tavoitellaan jonkin muun vuoksi. Esimerkiksi kunnia, ymmärrys, nautinto ja onnellisuus ovat hyviä itsessään, vaikka niitä ei yhdistäkään toisiinsa mikään yleinen hyvän idea. Aristoteles nostaa esiin kysymyksen, miten hyvistä asioista puhutaan, ja hän jakaa hyvät asiat kolmeen ryhmään: ulkokohtaiset, sielua koskevat ja ruumista koskevat. Sielua koskevia asioita sanomme ensisijaisesti ja varsinaisesti hyviksi. Hän kutsuu onnellisuutta suurimmaksi hyväksi ja tekojemme päämääräksi. Onnellisuus on hyvää elämää ja hyvää toimintaa.

Arvosteluperiaatteita: Sen selvittäminen, miksi hyviksi sanottuja asioita sanotaan hyviksi, mitä niihin kuuluu ja mikä on suurinta hyvää: 3 p.

Ihmisen tehtävänä on viettää hyvää elämää eli ajatella ja käyttäytyä järjen mukaan. Inhimillinen hyvä on sielun toimintaa hyveen mukaan koko elämän ajan. Ihmiselämän päämääränä on onnellisuus, joka toteutuu toiminnan ja järjen hyveitä kehitettäessä. Inhimillinen hyvä on ihmisen saavutettavissa olevaa hyvää, ja sellaisena se eroaa niin jumalten hyvästä kuin myös hyvän ideasta, hyvästä sinänsä.

Arvosteluperiaatteita: Sen tajuaminen, mitä inhimillinen hyvä on ja miten se suhteutuu hyvän ideaan ja hyviksi sanottuihin asioihin: 3 p.

2. Ystävyys merkitys ihmiselämässä Aristoteleen mukaan

(Vrt. Aristoteles: *Nikomakhoksen etiikka* (NE), erityisesti kirjat VIII ja IX)

Aristoteleen mukaan ystävyys kuuluu kaikkein tärkeimpiin asioihin elämässä. Ystävyys on sekä luonteenhyve että hyveellistä. Hyveellisen elämän avulla saavutettava onnellisuus on Aristoteleen teleologisen näkemyksen puitteissa ihmiselämän päämäärä, ja ystävyys liittyy keskeisesti sen tavoitteluun. Kaikki ihmiset tarvitsevat ystäviä; ilman ystävyysuhteita elämämme ei ole onnellista.

Tarvitsemme ystäviä voidaksemme toimia hyveen mukaisesti. Hyvät tekomme kohdistuvat parhaimmillaan juuri ystäviimme, ja aito ystävyysuhde perustuu pikemmin ystävyiden osoittamiseen kuin sen vastaanottamiseen. Ystävien hyve näyttäisikin olevan juuri ystävien rakastaminen ja rakkauden osoittaminen. Pidämme ystäviämme hyvinä ja jaloina ihmisinä ja tahdomme heille vain hyvää. Aristoteles määrittelee ystävyiden vastavuoroiseksi hyvän tahtomiseksi toiselle, joka on sekä kummankin ystävyysuhteen osapuolen tiedostamaa että julkisesti ilmaistua eroten siten silkasta hyväntahtoisuudesta, joka voi kohdistua myös tuntemattomiin. Hyväntahtoisuus on siis ystävyiden kannalta välttämätöntä muttei itsessään vielä riittävää. Yksilötason ohella ystävyys on keskeistä myös yhteisöjen kannalta; ystävyys ja sitä läheisesti muistuttava yksimielisyys pitävät valtiota koossa vahvemmin kuin oikeudenmukaisuus. Laveasti ottaen ystävyys liittyy ylipäätään sosiaalisiin suhteisiin.

Aristoteles tarkastelee ystävyttä luonteen ja tunteiden näkökulmasta. Hän kysyy, millaiset ihmiset voivat olla keskenään ystäviä, ja onko ystävyys vain yhdenlaista vai onko olemassa erilaisia ystävyiden lajeja. Hän päätyy siihen, että ihmiset voivat olla ystäviä kolmesta syystä: hyödyn vuoksi (H), nautinnon vuoksi (N) ja ystävän luonteeseen perustuvan rakkauden ja arvostuksen vuoksi (R). Kun joku on ystävä hyödyn tai nautinnon vuoksi, hän ei rakasta ystäväänsä sellaisena kuin tämä on vaan jonkin ulkoisen syyn vuoksi. Ainoa ystävyiden varsinainen muoto on kolmatta lajia, pyyteetöntä ja vastavuoroista korkeimman inhimillisen hyvän tahtomista ystävälle ystävän itsensä vuoksi. Tämä ystävyiden hyveeseen taipuvaista luonnetta edellyttävä täydellinen ystävyiden muoto on ystävyiden käsitteen ydin, sen päämerkitys, jota vasten hän tarkastelee ja arvioi muita ystävyiden muotoja (joihin hän kaikkein laveimmassa mielessä laskee mukaan kaikki sellaiset ihmisten väliset suhteet joihin liittyy varsinaisen ystävyiden olennaisia piirteitä). Siinä missä vaikkapa pitäminen on tunne, ystävyys on luonteenhyve eli toimintavalmius, jonka mukainen toiminta edellyttää tietoa valintaa. Varsinainen ystävyys onkin harvinaista, koska vain harvat ovat hyveellisiä ja toisekseen koska hyveellinenkin ei voi olla samanaikaisesti ystävä monien kanssa, vastaavasti kuin hän ei voi rakastaa monia samanaikaisesti. Myös huonot ihmiset voivat olla ystävyksiä nautinnon tai hyödyn takia, mutta he eivät kykene saavuttamaan ystävyiden täydellistä muotoa. Täydellinen ystävyys vaatii paljon aikaa kehittyäkseen; keskinäinen luja ja vakaa luottamus syntyy vain ajan mittaan ystävyiden oppiessa tuntemaan toisensa läpikotaisin.

Ystävällisyys on ihmiselle lajina luonnollista. Erityisesti nuoret ystävyistyvät helposti, vaikkakin nuorten ystävyudet ovat tyypillisemmin ystävyttä nautinnon vuoksi. Vanhojen ja karkeiden ihmisten on vaikea ystävyistyä, varsinkin jos he eivät iloitse seurustelusta. Vanhojen ystävyys onkin usein vain ystävyttä hyödyn vuoksi. Ystävyys edellyttää tietynlaista samanvertaisuutta ja samanlaisuutta. Ystävä on ystävälle kuin toinen minä. Ystävyys onkin ymmärrettävissä sen valossa, millainen on ihmisen suhde itseensä. Paheellinen ei suhtaudu ystävällisesti edes itseensä eikä siksi löydä ystäviä, hyveellinen puolestaan on hyväntahtoinen ja etsii ja voi saada osakseen todellista ystävyttä. Aristoteles puoltaa ystävyttä oleellisena osana hyvää elämää. Myös hyvät ihmiset tarvitsevat ystäviä, sillä hyvään elämään kuuluu toimintoja jotka onnistuvat parhaiten ystävien kanssa. Onnellinen ihminen tarvitsee ystäviä samoin kuin hyvä tarvitsee niitä, joille hän voi tehdä hyvää. Ystävien kanssa voimme jakaa menestyksen ja ystävät auttavat meitä epäonnen kohdatessa. Ystävyys nivoutuu hyveellisen elämän eri vaiheisiin: Ystävyys kannustaa aikuisia jalojen tekojen tekemiseen, sillä ystäviensä kanssa he ovat kykenevämpiä ajattelemaan ja toimimaan, nuoria ystävyys auttaa välttämään harhateitä ja vanhoja se hoitaa ja auttaa. Eläminen ystävien kanssa myös syventää ihmisten minäkäsitystä. Ystävät toimivatkin ikään kuin peileinä, joiden avulla voimme tarkastella omaa toimintaamme ja tiedostaa itsemme – havaita havaitsevamme ja ajatella ajattelevamme ajattelevina subjekteina. Olemassa olon tiedostaminen itsessä ja ystävässä on parempaa kuin sen tiedostaminen vain itsessä. Jopa sinänsä itseriittoinen teoreettinen filosofinen mietiskely onnistuu paremmin toisten kanssa kuin yksin.

Aristoteles käsittelee myös kysymystä eriarvoisten välisestä ystävydestä. Vaikka varsinainen ystävyys (RR) edellyttääkin vastavuoroista ystävyttä sekä riittävää samankaltaisuutta ja -mielisyyttä, niin myös eriarvoiset voivat olla ystäviä hyödyn tai nautinnon vuoksi (NN, HH, mutta myös NH, NR, HR), jos osapuolten arvon mukainen tasapaino säilyy. Erityisesti eriarvoisten suhteessa vaihdantasuhteiden tasapuolisuuden merkitys korostuu. Vallanpitäjillä saattaa olla esimerkiksi heille hyötyä tai nautintoa tuottavia ystäviä, mutta heidän on vaikea saavuttaa kenenkään alamaisen aitoa ystävyttä asemien eriytyneiden vuoksi. Vanhempien ja lasten suhde sekä miehen ja vaimon suhde ovat puolestaan hyviä esimerkkejä suhteista, jossa osapuolet eivät saa toisiltaan samaa eikä heidän pidä odottaakaan sitä. Ystävyys pysyy yllä, mikäli vaihtosuhde on molempia tyydyttävä. Aristoteleen mukaan muutoksille alttiit hyötyyn tai nautintoon perustuvat ystävydet ovat herkkiä päättymään niitä ylläpitävän syyn ehtyessä, kun osapuolet eivät enää saa riittävästi hyötyä tai nautintoa toisiltaan tai he eivät enää ole tyytyväiset vaihdantasuhteeseen. Luottamukseen ja toisen luonteen arvostukseen pohjaava hyveellisten ystävyys on puolestaan laadultaan pysyvää, kuten itse hyvekin. Hyvien välinen ystävyys on pysyvää myös siksi, että hyveelliset ovat itsessään rakastettavia. Mutta myös hyveellisten ystävyys saattaa hiipua, mikäli osoittautuu, ettei toinen osapuoli olekaan luottamuksen arvoinen, toisen muuttuessa huomattavasti toista hyveellisemmäksi, jolloin ystävykset eivät ole enää riittävän samanvertaiset tai liiallisen etäisyyden ja kanssakäymisen puutteen kiihdyttäessä ystävyden. Ei ole tarkkaa mitta sille, milloin ero olisi liian suuri, mutta eron ollessa riittävän suuri ystävyttä ei enää Aristoteleen mukaan voi olla. Esimerkiksi jumalten ja ihmisten välillä ei voi vallita ystävyssuhdetta, koska tasoero on liian suuri.

Ystävyys on oleellista paitsi yksilöiden hyvälle elämälle niin myös yhteisöille. Ystävyys on nimittäin Aristoteleen mukaan myös valtioita koossa pitävä voima. Hän tarkastelee niin pienimpien yksikköjen kuten perheenjäsenten ja sukulaisten välistä ystävyttä kuin ystävyttä poliittisissa puitteissa valtion tasolla rinnastaen erilaiset perheenjäsenten väliset suhteet valtiomuotoihin ja niissä ilmenevään oikeudenmukaisuuteen. Jokaisessa valtiomuodossa esiintyy ystävyttä siinä määrin kuin niissä on oikeudenmukaisuutta. Ystävyys muistuttaa myös läheisesti yksimielisyyttä, jota Aristoteles kutsuu poliittiseksi ystävydeksi. Aristoteleen mukaan ystävyys pitää valtioita koossa jopa paremmin kuin oikeudenmukaisuus, sillä ystävät ja keskenään yksimieliset eivät tarvitse oikeudenmukaisuutta, mutta jopa oikeudenmukaisetkin tarvitsevat lisäksi ystävyttä.

Arvosteluperiaatteita:

Vastaukset on arvosteltu kokonaisuuksina kiinnittäen huomiota myös esitystavan selkeyteen ja johdonmukaisuuteen. Hyvässä vastauksessa on keskitytty *kysymyksen kannalta oleellisiin asioihin*, eikä vastauksen pituudella ole voinut korvata puutteita keskeisissä seikoissa.

Täyden **9 pisteen** vastauksessa on sekä kuvattu Aristoteleen ystävyyskäsitteitä että tarkasteltu kysymystä ystävyden merkityksestä ihmiselämässä monipuolisesti ja yksityiskohtaisesti. Vastaus osoittaa vastaajan ymmärtäneen ystävyden merkityksen Aristoteleen etiikassa.

6 pisteen vastauksessa keskeiset ulottuvuudet ovat mukana, mutta käsittely on vähemmän monipuolista. Vastaja osoittaa vastauksessaan silti hahmottavansa ystävyden merkityksen pääpiirteissään.

3 pisteen vastauksessa käsittelyn yksipuolisuus lisääntyy, ja monet em. ulottuvuuksista puuttuvat. Vastaus ei osoita vastaajan täysin ymmärtäneen ystävyden merkitystä.

Osa 2, aineistokoe

Aineistokokeen tarkoitus on mitata vastaajan kykyä tunnistaa ja eritellä filosofisia argumentteja sekä niiden luonnetta. Lisäksi arvioidaan vastaajan kykyä analysoida ja pohtia filosofista ongelmaa itsenäisesti ja argumentatiivisesti aineistotekstissä esitetyn viitekehyksen pohjalta. Vastaukset on arvosteltu kokonaisuuksina, kiinnittäen huomiota asiasisällön ohella myös esitystavan selkeyteen ja johdonmukaisuuteen. Kokelaan ei ole edellytetty esittävän omia kriittisiä huomioita. Toisaalta asiasisältöön liittyviä puutteita on voinut kompensoida hyvää ymmärrystä ja kriittistä ajattelukykyä osoittaneella johdonmukaisella ja argumentatiivisella vastauksella.

Kysymys 3.

Mitä tekstin perusteella voidaan sanoa vallan, voiman ja oikeuden välisistä suhteista yhteiskunnassa?

"Väkevinkään ei ole milloinkaan kylliksi väkevä pysyäkseen aina herrana, ellei hän muuta voimaansa oikeudeksi ja kuuliaisuutta velvollisuudeksi. Siitä on saanut alkuunsa väkevemmän oikeus, josta on puhuttu näennäisen ivallisesti, mutta joka todellisuudessa on kohotettu periaatteeksi. Mutta eikö meille milloinkaan selitetä tätä sanaa? Voima on ruumiillinen kyky; en jaksakaan huomata, mitä siveellisiä velvoituksia sen seurauksista voi johtua. Voiman totteleminen on pakon teko, eikä tahdon; se on korkeintaan varovaisuuden neuvoma teko. Missä nimessä voisi siitä tulla velvollisuus?"

Otaksukaamme hetkiseksi tämän väitetyt oikeuden olevan olemassa. Minä sanon, ettei siitä synny muuta kuin selittämätöntä sekaotusta. Sillä heti kun voima tekee oikeuden, sekaantuu seuraus syyhyn; jokainen voima, joka on suurempi kuin ensimmäinen, perii sen oikeuden. Heti kun voidaan olla tottelematta rankaisematta, on siihen laillinen oikeus; ja koska vahvin on aina oikeassa, tulee vain järjestää asiat niin, että ollaan vahvin. Mutta mikä on sellainen oikeus, joka tuhoontuu silloin kun voima lakkaa? Jos on toteltava voiman pelosta, ei ole tarvis totella velvollisuudesta; ja ellei ole enää pakko totella, ei siihen ole enää velvollisuuttakaan. Nähdään siis, ettei tämä sana "oikeus" lisää mitään voimaan; se ei merkitse tässä kerrassaan mitään.

Totelkaa vallanpitäjiä! Jos se tarkoittaa samaa kuin totelkaa voimaa, on käsky hyvä, mutta tarpeeton; vastaan siitä, ettei sitä koskaan rikota."

Pisteytys jakaantuu seuraavalla tavalla:

0-4p: Tekstissä puolustetaan voiman ja oikeuden käsitteellistä erottelua. Käsite voima (ja sen parina heikkous) kuuluu yhteen kategoriaan, käsitepari oikeus ja velvollisuus toiseen kategoriaan. Valta voi perustua joko voimaan tai oikeuteen, mutta arkipuheessa/poliittisessa retoriikassa nämä sekoitetaan yleensä yhteen.

Tekstissä väitetään että lähtökohtaisesti mikäli valta perustuu voimaan, valta ei tarvitse muuta kuin riittävästi voimaa pysyäksään vallassa. Tällaisessa tilanteessa käsitteillä oikeus ja velvollisuus ei ole sijaa. Tottelemisessa on kyse siitä, että alamaaisella ei ole riittävästi voimia olla tottelematta. Meillä ei ole moraalista velvollisuutta totella voimakkaampaa, koska totteleminen johtuu vaan voimiemme puutteesta.

On siis hyvää totella väkevämpää, mutta moraalisenä käskynä tämä lisäys on tarpeeton.

0-3p Toisaalta tekstin mukaan mikään valta ei ole riittävän voimakas pysyäksään vallassa puhtaasti fyysisten voimiensa perusteella. Yhteiskunnassa valta näyttää tarvitsevan myös oikeutuksen ollakseen riittävän voimakas.

Tekstin mukaan valta pysyy siis vallassa kahdenlaisten asioiden perusteella: voima ja puhe. Puheella taas viitataan oikeuteen tai lailliseen oikeuteen.

Näin on käsite väkevämmän oikeus saanut alkunsa, ikään kuin ideologisena lisäyksenä jotta valta olisi riittävän vahvaa. Termi ideologia ei tekstissä esiinny, joten riittää että asia on ymmärretty.

0-2p Kokonaisarvio. 2 pisteen vastauksessa aineiston käsittely on monipuolista ja syväluotaavaa. Käsittely osoittaa aineiston kokonaisvaltaista ja hyvää ymmärtämistä.

Mikäli yllämainituissa osissa on puutteita, on mahdollista saada lisäpisteitä myös seuraavanlaisista yksittäisistä väitteistä:

- + Käsitteillä oikeus ja velvollisuus viitataan johonkin muuhun kun voimaan. Tekstissä ei selkeästi ilmene mikä tämä muu on, siinä viitataan vaan siveellisiin velvoituksiin, eli moraaliin. Tekstin perusteella voidaan päätellä, että oikeuden ja velvollisuuden käsitteet kuuluvat moraalien piiriin.
- + Pohdinta siitä, mihin moraalit perustuu, esim. puheeseen, retoriikkaan, perustelujen antamiseen tai järjen käyttöön, voi tuoda lisäpisteen.
- + Tekstin perusteella voidaan päätellä että yhteiskunnassa moraalipuheella voi olla kaksi ulottuvuutta: ns. ideologinen (käsky) tai järjellinen. Tekstissä korostetaan moraalien/oikeuden ideologista puolta, ja tämä riittää vastaukseksi, mutta näiden kahden mahdollisuuden pohdinnasta voi saada lisäpisteen.

Kysymys 4.

Pohdi, millä tavalla kirjoittajan mukaan pitää ymmärtää naisten asemaa kulttuurissa:

"Feministisessä teoriassa on enimmäkseen oletettu, että on olemassa jokin naisen kategorian kautta ymmärrettävissä oleva identiteetti, joka ei ainoastaan tuo feministisiä intressejä ja tavoitteita keskusteluun vaan myös muodostaa sen subjektin, jolle tavoitellaan poliittista edustusta. Mutta *politiikka* ja *representaatio* ovat kiistanalaisia termejä. Yhtäältä *edustus* toimii käytännöllisenä terminä poliittisessa prosessissa, jossa naisten näkyvyyttä ja oikeutta poliittisina subjekteina pyritään laajentamaan. Toisaalta edustaminen ja esittäminen ovat kielelle asetettu normatiivinen tehtävä; kielen sanotaan joko paljastavan tai vääristävän sen, mitä pidetään totuutena naisten kategoriasta. Feministiselle teorialle on näyttänyt välttämättömältä kehittää naisia täysin edustava kieli naisten poliittisen näkyvyyden edistämiseksi. Tämä on vaikuttanut tärkeältä ottaen huomioon ne läpikotaisen kulttuuriset ehdot, joiden puitteissa naisten elämä on esitetty ja edustettu joko väärin tai ei lainkaan."

Vastausten arvioinnissa on kiinnitetty huomiota ennen kaikkea vastaajan kykyyn ymmärtää, oivaltaa ja harjoittaa filosofista analyysia annetun tekstikatkelman pohjalta. Arvioinnissa on kiinnitetty olennaisesti huomiota vastaajan kykyyn hahmottaa ja analysoida kysymykseen ja katkelmaan sisältyviä keskeisiä filosofisia käsitteitä ja termejä – kuten feministinen teoria, edustus, identiteetti, subjekti, kieli ja kulttuuri – näiden keskinäisiä suhteita, sekä katkelman kokonaisuutta. Muun, katkelmaan sisältyvästä, filosofisen kirjallisuuden mainitseminen ei sinällään ole johtanut lisäpisteisiin.

9p. Aineiston käsittely on monipuolista ja syväluotaavaa. Käsittely osoittaa aineiston kokonaisvaltaista ja hyvää ymmärtämistä. Aineiston kyseenalaistava sävy feministisiä teorioita kohtaan on ymmärretty ja kirjoittajan oman näkökulman ambivalenttius on tuotu esiin. Aineiston perusterminologiaa eritellään filosofisesti: feministisen teorian eri tehtäviä ja ”edustus” –käsitteen kahtalaista ulottuvuutta on pohdittu. Myös identiteetin ja subjektin, sekä identiteetin ja kielen välisiä suhteita on analysoitu. Myös termin ”kulttuuri” moniulotteisuutta ja monitulkintaisuutta on pohdittu.

8p. vastaus täyttää suurimman osan 9p. vastauksen kriteereistä, mutta esim. jonkin keskeisen käsitteen tai käsiteparin analyysi on saattanut jäädä vajavaiseksi.

7p. vastauksessa jonkin käsitteen tai käsiteparin analyysi on jäänyt pinnalliseksi tai tekstikatkelman kokonaisuuteen ei ole kiinnitetty tarpeeksi huomiota.

6p. Käsittely osoittaa aineiston ymmärtämistä, mutta on 9p. vastausta yksipuolisempaa, pinnallisempaa tai ensisijaisesti referoivaa. Jokin keskeisistä termeistä on jätetty analysoimatta tai tekstikatkelman kokonaisuus näyttää jäävän sivuseikaksi. Myös

kielellisesti erittäin heikot tai jäsenitelemättömät vastaukset kuuluvat kuuden pisteen kategoriaan, vaikka aineistossa käsitellyt asiat olisivat kutakuinkin vastauksesta löydettävissä.

- 3p. Aineiston käsittely on yksipuolista. Käsittely osoittaa joko pintapuolista aineiston ymmärtämistä tai jonkin yksittäisen aineistossa esiintyvän teeman ymmärtämistä. Keskeisten käsitteiden analysointi on joko pinnallista tai joitain keskeisistä käsitteistä – feministinen teoria, edustus, identiteetti, subjekti, kieli, kulttuuri – on jätetty kokonaan huomiotta.